په کنــدهار کي اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه او څرنګوالی

نويدالرحمن سروري
nawidurrahmansarwary@gmail.com
0780606220
عابدالرحمن حبيبي
abidrahmanhabibi@gmail.com
0731007677
د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي، د حقوقو څانګي استادان

لنډيز

ښځي د ټولني د نارينوو په څېر د اساسي حقوقو څخه برخمني دي او د اسلامي شريعت، ملي قوانينو او نړۍوالو اعلاميو د ښځو اساسي حقوق په رسميت پېژندلي دي. له بده مرغه په افغانستان کي مخصوصاً په کندهار ولايت کي د ټولني د بېسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې لامل ګرځېدلي چي ښځي نه سي کولای د خپلو اساسي حقوقو نه ګټه پورته کړي او آن د صحي خدماتو څخه د ګټي پورته کولو په موخه له کوره وتل د ښځينوو له پاره لويه ننګونه ده. د دې له پاره چي د کندهار ولايت په کچه د ښځو د اساسي حقوقو په وړاندي موانع وپېژنو، دا چي د کومو لاملونو په پايله کي افغانان مخصوصاً عوام د ښځو د اساسي حقوقو څخه تر ډېره پوري بې خبره پاته دي او دا چي څرنګه کولای سو د ښځي د حقوقو په وړاندي موانع او خنډونه له منځه يوسو، د دې څېړني په بهير کي تر غور لاندي نيول سوي دي. د دې څېړني د ترسره کولو موخې د ښځو د اساسي حقوقو پېژندل، په ټولنه کي د ښځو د رول اهميت بيانول، د کندهار ولايت په کچه اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندي موجود خنډونه معلومول او په کندهار ولايت کي د ښځو د حقوقو په وړاندي د خنډونو د منځه وړلو لاري چاري موندل دي. دا څېړنه تر يوه حده کتابتوني او نوره په ميداني شکل تر سره سوې ده، چي په کښې ۳۵۰ پوښتنليکونه وېشل سوي دي او هم د اړوند ارګانونو (د ښځو چارو رياست، محاکم، څارنوالي، محبس، عدلي رياست، قومانداني، ملي امنيت، د امن خونه، ميډيا(راديو او تلويزون)، معارف رياست او تجارت خونه) د چارو او کړنو څخه عملاً مشاهده سوې ده. په دې څېړني سره دښځو اساسي حقوق او هغوی ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، او هم اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندي شته خنډونو په هکله معلومات ترلاسه سوي دي.

مهم نقاط: اساسي حقوق، ښځه، کندهار، حقوقو ته لاسرسی، پر حقوقو تېری

پېژندنه

انسان يو ټولنيز موجود دئ او بغير له ټولنې ژوند نه سي کولای، ټولنه په خپل وار له ښځينه او نارينه څخه رامنځته سوې ده. کله چې انسان ټولنيز ژوند ته مخه کړه نو يو شمېر حقوق او امتيازات ئې لاسته را وړل. د منظمو او متمدنو ټولنو په رامنځته کېدو سره انسانان په دې پوه سول چي يو شمېر حقوق د انسانانو د اساسي حقوقو په حيث بغير له دې چي کوم قانون يا قانونګذار ارګان ئې په رسميت وپېژني، انسانانو ته پېژندل سوي دي او ښځې هم د ټولنو د غړو په حيث د دې حقوقو څخه برخمني دي او بايد د دوی اساسي حقوقو ته درناوی وسي.

له بده مرغه په انساني ټولنه کي يو شمېر وګړي د ټولني د سرطاني غړو په حيث د نورو حقوقو او امتيازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي. ښځې د ټولني د يو زيان ليدونکي قشر په صفت تر ډېره پوري خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځينو حالاتو کي حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. زموږ د ګران هيواد افغانستان د ټولني د بيسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځيدلي تر څو ښځې په زياتره حالاتو کي د خپلو اساسي حقوقو لکه: د ژوند کولو حق، د تعليم حق، د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق، د بيان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکيت درلودلو د حقوقو څخه بې برخي او حتی بې خبره پاته دي.

په دې څېړنه کي موږ د کندهار ولايت په کچه پورته ذکر سويو حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په اړه پلټنه کړې، بل دا چي په کندهار ولايت کي هغه لاملونه چي د دې باعث ګرځيدلي دي چي ښځې د خپلو حقوقو څخه د ګټې پورته کولو څخه محرومي او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي. په دې څېړنه کي موږ په دې اړه چي په کندهارۍ ټولنه کي د ټولني وګړو د ښځو او نارينوو کوم ګامونه د ښځو د حقوقو د تامين له پاره پورته کړي دي، هم مفصل بحث او تحليل سوی دئ.

د څېړني اهميت او داړتيا دلايل

د دې څېړني اهميت په دې کي دئ چي د ښځو په هکله چي په ټولنه کي ځيني ستونزي موجودي دي کله، اساسي حقوقو ته د ښځو نه لاسرسی، د ټولني په پرمختګ کي د ښځو رول او ونډه په نظر کي نه نيول، د ښځينه قشر د اساسي حقوقو څخه د ښځو او نارينوو بې خبري، د ټولني ناوړه دودونه او د بې سوادۍ لوړه کچه چي د ښځې د حقوقو د نقض سبب ګرځي، ددې ټولو عوامل او د هغوی حللاري ومونډل سي.

په دغه څېړني سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پيدا سوې ده چي د ښځو اساسي حقوقو ته په لاسرسي کي ئې رول درلودئ او د دې ترڅنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده چي په کندهارۍ ټولنه کي تقريباً ۴۷ سلنه ښځې اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځې خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري.

ښځې د ټولني پوره کوونکي دي او يوه ټولنه بغير د ښځې او يا هم يوازې د نارينوو په واسطه نه سي رامنځته کېدای، البته هر انسان بغير له دې چي جنسيت ئې په نظر کي ونيسو د تعليم حق، د ژوند کولو حق، عدلي او قضايي ارګانونو ته د لاسرسي حق، د ملکيت درلودلو حق، د بيان د ازادۍ حق او د شکنجې او اذيت څخه د مصؤنيت حق لري.

د اسلام مقدس دين، ملي قوانينو او نړۍوالو اعلاميو د نارينوو په څېر ښځو ته هم حقوق او امتيازات ورکړي دي او ښځو ته ئې د ټولني د نيمايي وجود په صفت اشاره کړې ده، خو له بده مرغه دا چي په افغانستان کي د بيسوادۍ کچه لوړه ده او ځيني ناوړه دودونه پر حاکم دي نو دغه حقوق اکثره د ټولني د سرطاني غړو او مجرمينو له خوا نقض او تر پښو لاندي کيږي.

د کندهار په لرغوني ولایت کي ښځي تر ډېره پوري د خپلو حقوقو څخه بې خبره پاته دي او آن نارینه دا ننګ بولي چي ښځي دي د کور څخه بهر تعلیم وکړي او یا هم د صحي خدماتو څخه د ګټي اخیستلو په منظور له کوره ووځي. د ښځو اساسي حقوق په نظر کي نه نیول کېږي او په ځینو مواردو کي د ښځو بې خبري خپلو اساسي حقوقو څخه د دې لامل ګرځي ترڅو ښځي د خپلو حقوقو نقض او د مقابل لوري ظلم او تېرى د عمر تر پایه ومني او بالاخره د ټولني له پاره دا بې خبري او د تیري منل د یو ناوړه دود په حیث وپېژندل سي او د اوږد مهال له پاره د ټولني زیان منونکى قشر یعني ښځي د دې بې خبرۍ او تیري ښکار وګرځي .

د پورته ذکر سوو ستونزو په نظر کي نیولو سره دا یو ضروري امر ګڼل کېږي چي اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په اړه هر اړخیزه څېړنه چي د ټولني د واقعیتونو پر بنسټ وي، تر سره سوې ده. د پورته ذکر سوو لاملونو د ښځو د اساسي حقوقو د نقض نور هغه لاملونه چي د ښځو حقوقو ته د لاسرسي په اړه ئې ستونزي جوړ ولې، په ښه توګه پېژندل سوي دي او بل دا چي د یادو حقوقو په اړه د ښځو او نارینوو د ناخبرۍ لاملونه معلوم سوي دي او د دې څېړني په واسطه د کندهار ولایت په کچه د ښځو د اساسي حقوقو په وړاندي خنډونه او موانع پېژندل سوي دي.

د څېړني موخي

- د ښځو د اساسي حقوقو پېژندل.
- په ټولنه کي د ښځو د رول اهمیت بیانول.
- د کندهار ولایت په کچه اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي په وړاندي موجود خنډونه معلومول.
- په کندهار ولایت کي د ښځو د حقوقو په وړاندي د خنډونو د له منځه وړلو لاري چاري موندل.

د څېړني پوښتني

- ایا ښځي د خپلو حقوقو په اړه معلومات لري؟
- ایا په کندهار ولایت کي ښځي خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی لري؟
- ایا په کندهار ولایت کي د ښځو د حقوقو د تامین له پاره کار ترسره سوی دئ؟
- په کندهار ولایت کي ښځي خپلو اساسي حقوقو ته په کومه اندازه لاسرسی لري؟

د څېړني فرضیه

داسي څرګندېږي چي په کندهار ولایت کي ښځي تر ډېره پوري له خپلو اساسي حقوقو څخه بې برخي دي.

پخوانیو اثارو ته کتنه

د دې څېړني څخه مخکي په همدې نامه په کندهار ولایت کي کومه څېړنه نه وه ترسره سوې، بیا هم په دې اړه ځیني لیکني سوي دي چي دلته ئې یادونه کوو. په اسلام کي د ښځي حقوق کتاب چي په ۱۸ ټوکونو کي چاپ سوی دي، یوازي هغه د ښځو حقوق معرفي کړي دي اما حقوقو ته د ښځو لاسرسي کچه په هغه کي نه ده معلومه سوې.

ښځه او اسلام، قاضي محمد حسن حقیار، نوموړی کتاب چي په هغه کي اسلام ښځي ته څومره لوړ او عالي حقوق ورکړي، ښځه ئې د ټولني نیمايي قشر بللي ده.

آیت الله مطهري، نظام حقوق زنان در اسلام، (۱۳۸۷ل.) چاپ سوی دئ. دا کتاب د ښځو حقوق ئې په اسلامي نظام کي واضح کړي دي، هغه ئې ستایلې ده، د دې ترڅنګ ئې ښځه د ټولني د ملا تیر حساب کړې ده، ولي هغه خپل حقوقو ته لاسرسی چي ورته لري هغه په کښې نه دي معلوم سوې.

د ښځې حقوق په اسلام کې، احمد شاه «پوپلزی»، (۱۳۸۰ل.) کال کې چاپ سوی دئ، نوموړی کتاب چې لیکل سوی یوازې ئې د ښځو اسلامي حقوق معرفي کړي دي.

د ښځو مالي حقوق، حافظ نوراحمد الدين سالارزی، المكتب تعاون لدعوه و الارشاد، سعودي عربستان- رياض. نوموړې څېړني چې ليکل سوي يوازې د ښځو پر مالي حقوقو او ازادۍ باندي لیکل سوي چې ټول اسلامي جنبه لري، هغه حقوق چې ښځه ئې په مالي برخه کې لري راپيژندلي دي.

البته په يادو اثارو کې د ښځو د حقوقو د پيژندلو په اړه د يادو حقوقو په وړاندې د نارينوو وجايب او د ښځو د وجايبو په اړه بحث سوی دئ. په پورتنيو اثارو کې د کندهار ولايت په کچه د ښځې حقوق او د دې حقوقو په وړاندي د شته موانعو په اړه په کښې بحث نه دئ سوی او نه هم په پورته ذکر سوو اثارو کې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه نه ده په کښې معلومه سوې.

زموږ څېړنه په کندهارۍ ټولنه کې د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي په اړه سوې ده، چې په هغه کې اساسي حقوق پېژندل سوي دي، د دې ترڅنګ هغه لاملونه په ګوته سوي چې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي مخنيوی کوي. د هغوی حل لارې پيشنهاد سوي دي، د دې ترڅنګ هغه کچه معلومه سوې چې د کندهار په ټولنه کې ټول ټال څومره ښځې خپلو حقوقو ته لاسرسی لري.

د څېړني تګلاره

دغه څېړنه د کيفي او کمي څېړنو ګډه (مختلطه) ډول ده چې د څلورو مياشتو په موده کې په کندهار ښار کې ترسره سوې ده. دغه څېړنه تر يو حده کتابتوني او نوره په ميداني شکل ترسره سوې ده. په ياده څېړنه کې د لاندې ارګانونو له چارواکو او کارمندان او مراجعينو څخه د پوښتنپاڼو په واسطه معلومات راټول سوي دي، چې عبارت دي له: محاکم، محبس، عدلي رياست، د ښځو چارو رياست، د امن کور، د بشري حقوقو مستقل کميسيون، ميډيا، مکتبونه مدرسې او نور. د کرونا د موجوديت او قرنطين محدوديتونو له کبله يوازې د پوښتنپاڼو څخه استفاده سوې ده او مرکو ته ځای نه دی ورکول سوی. په دې څېړنه کې د ۶۰۰ کسيز نفوس څخه ۴۰۰ تنه د تصادفي او د خاص هدف ميتودونه په کارولو سره ټاکل سوي دي. د نوموړې څېړني اکثريت (۸۰ سلنه) برخه په ښځينه قشر کې ترسره سوې ده، چې په هغو کې ډېر يو له ۲۰ څخه تر ۳۰ کلونو پوري عمرونه درلودل او پاته (۲۰سلنه) برخه ئې نارينه ول، چې مختلف عمرونه ئې درلودل. په نوموړې څېړنه کې راټول سوي معلومات مو د (MS. Excel) سره تحليل او تجزيه کړي دي. په دغه څېړنه کې حقوقي او اخلاقي اړخونه رعايت سوي دي چې څېړنه په پوره صداقت، رښتنولۍ، صبر، زغم، شوق، رغبت او امانتدارۍ سره ترسره سوې ده. د څېړني ټول اصول په کښې مراعات سوي دي او د پوښتنليکو د وېش پر مهال د ښځينو او نارينوو د شخصي حريم په نظر کې نيولو سره د څېړني اړوند ټولې چارې په مؤدبانه شکل سره تر سره سوي دي.

د ښځو اساسي حقوق او هغو ته د ښځو لاسرسی

ښځه هم د نارينه په څېر انسان دئ او د انسان په څېر د ژوند تېرولو حق لري، چې ښځه هم د نارينه په څېر د حقوقو درلودونکې ده، دلته په درو برخو کې د ښځو حقوق بيانيږي.

الف: د پلار په کور کې د ښځې حقوق:

په افغانۍ ټولنه کې ښځه د داسې انسان نوم دئ چې کله دنيا ته راځي نوکورنۍ ئې په پيدايښت باندي ژور خپګان ښکاره کوي. په داسې حال کې چې که ښځه نه پيدا کېدای نو نارينه به هم نه وای. همدا ښځې دي چې کورنۍ ته خوښي او خوشحالي وربخښي، نارينه زېږوي او همدا نارينه دي چې ولسمشر، وزير، والي، ولسوال، عالم او رهبر جوړيږي خو ښځې بيا هم د محروميتونو ښکار وي. د پلار په کور کې ښځه ډېر حقوق لري، چې په لاندي ډول ئې د ځينو يادونه کيږي:

۱. د پلار په کور کې د ښځې اولنی حق دا دئ چې څرنګه کورنۍ د خپل نارينه ماشوم په زېږېدو خوشحالي کوي، همداسي بايد د ښځينه ماشوم په پيدايښت هم خوشحالي ښکاره کړي.

۲. څرنګه چې کورنۍ په نارينه ماشوم باندي د ابتدايه زده کړو څخه تر لوړو زده کړو پوري کوي، همداسي په لور او خور باندي هم بايد زده کړي وکړي. دا د کورنۍ له پاره کوم عيب نه دئ، ځکه چې دا حق ښځې ته د اسلام مبارک دين او اساسي قانون ورکړی دئ. د يو مبارک حديث شريف مفهوم دئ، چې د علم او پوهي لاس ته راوړل په نارينه او ښځينه دواړو باندي فرض دي نو چې ښځو ته د زده کړي حق د اسلام مبارک دين ورکړی دئ، پلار، ورور يا خاوند دا حق نه لري چې له دوی څخه ئې واخلي.

۳. لکه څنګه چې کورنۍ کوښښ کوي د زوی له پاره په ښه کورنۍ کې د هغه په رضايت او خوښه واده وکړي، همدغسي خور يا لور هم د پلار په کور کې دا حق لري چې په ښه کورنۍ کې د هغې په خوښه ورته خاوند وکړي، نه د زور او جبر له لاري چې يو چا ته ئې په بدې کې، د ډيرو پيسو په بدل کې يا د تېر عمر سپين ږيري ته پرته د هغې له خوښې ور کړل سي، چې دا کار ډېر وختونه د ښځې د ځان وژني او نورو بدو پيښو لامل سوي دي (سعيد ،۲۰۱۸).

۴. د پلار په کور کې د ښځې بل حق ميراث دئ. د اسلام مبارک دين ښځې ته د ميراث حق ورکړی دئ. ښځه د پلار له کور څخه هم ميراث اخلي او د خاوند له کور څخه هم خو په افغاني ټولنه کې ډېر کم خلک داسي دي چې د اسلام د مبارک دين دغه امر پر ځان عملي کوي. زياتره ئې ښځو ته د ميراث حق نه ورکوي او د ځان له پاره د ښځې دا حق داسي حلال ګڼي لکه اسلام چې ئې په اړه هيڅ امر نه وي کړی (سعيد، ۲۰۱۸).

ب: د خاوند په کور کې د ښځې حقوق

۱- مهر:

مهر هغه مال يا پيسې دي چې د نکاح تړلو وروسته د خاوند له خوا ښځې ته ورکول کيږي. الله تعالی فرمايي: « وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً» (سورت النساء: ۴) ژباړه: د ښځو مهر په داسي حال کې چې عطيه او بخشش دئ په رضا او رغبت سره ئې ورکړئ. مهر د نکاح اهميت او د ښځې د عزت ساتلو په خاطر په نارينه وو باندي فرض دئ. ښځې ته مهر ورکول دا مانا لري چې خاوند د ښځې سره ځانګړې مينه لري، د ژوند ستونزې ئې ليري کوي او قدرداني ئې کوي. هر هغه شی چې قيمت ولري مهر کېدای سي، منقول وي او که غير منقول. (عدالتخواه،۱۳۹۵ ، ۱۹۲) د افغانستان د مدني قانون په (۱۰۰) ماده کې د مهر په اړه راغلي: «هر هغه مال چې د تملک قابليت ولري، مهر ټاکل کېدای سي.) (د افغانستان مدني قانون، ۱۳۵۵، ۱۰۰ماده) د مهر د زياتوالي اندازه نسته خو کم ئې غوره دئ، ځکه پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايي: (آن اعظم النكاح بركة أيسرهن مؤنه) ژباړه: غوره او برکت ناکه نکاح هغه ده چې لګښت ئې کم وي (تهانوي،۱۳۸۱ل.، ۱۵۴۰). ډېر مهر د ښځې په ګټه نه دئ، ځکه چې په ډېر مهر سره ئې خاوند ته تکليف رسيږي، هغه پوروړی کيږي. د مهر لږه اندازه د امام ابوحنيفه په اند د سپينو زرو لس درهمه دي (عدالتخواه، مخکنی، ۱۹۴).

۲- د نفقې حق (خوراک او څښاک)

ښځه پر خاوند باندي د نفقې حق لري. په نفقه کې خوراک او څښاک ټول شامل دي (عدالتخواه، مخکنی، ۲۰۴). اسلام د هغه دين نوم دئ چې د انساني ژوند ټولو اړخونو ته ئې اصولي او منطقي چوکاټ ټاکلی دئ. الله تعالی فرمايي: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ» (سورت الطلاق، ٦). ژباړه: د استوګنځي سره سم هغوی ته تيارکړئ په هغه ځای کې چې تاسو اوسيږئ، له خپل مالي توان سره سم هغوی ته زيان مه رسوئ، خو ستونزي او تنګي پر راسي او که اميندواره وي، نفقه ورکړئ هغوی ته، خو چې ئې حمل ليري سي.

له حضرت عايشې څخه روايت دئ چې د ابي سفيان مېرمن «هند» رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغله او وې ويل: ای د خدای تعالى رسوله؛ ابوسفيان بخيل سړی دئ، ما او زوی ته مې دودې نه راکوي، مګر د هغه له اجازې او خبرتيا پرته د هغه له مال څخه ئې لاسته راوړم، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هغومره چې ستا او ستا د زوی ګذاره په وسي، په ښه توګه ئې ورڅخه واخله. (البخاري،٧٥)

همدارنګه اسلام له ښځې څخه د نفقې د ګټلو جبر پورته کړی او د دې نفقه او د اوسېدلو ځای ئې پر خاوند فرض ګرځولی دئ. د مسلمانې ښځې له پاره دا ضروري نه ده چې خپل ځان ته به پخپله نفقه ولټوي، بلکې دا مسؤليت تر نکاح مخکې د دې د پلار، ورور او نژدې قريب او تر نکاح وروسته د دې د خاوند پر غاړه دئ (شيخ احمدي،١٣٩٢ل.، ٣٠).

٣- د مسکن حق (د اوسېدو ځای)

ښځه پر مېړه حق لري چې د اوسېدو له پاره ورته يو لازم او مناسب ځای برابر کړي. اول بايد د ښځې له پاره ځانګړی کور وي، که ځانګړی کور نه وي، نو په کور کې بايد ځانګړې خونه ولري، تر څو هغه په کښې د خپل ژوند د لومړنيو ضرورتونو له پاره استفاده وکړي. خاوند دا حق نه لري چې ښځه د نورو خپلوانو سره په يوه کوټه کې اوسېدلو ته مجبوره کړي (شيخ احمدي، ، ٣٧). همدارنګه د مدني قانون ١١٥ او١١٦ مادې هم د اوسېدو د ځای په اړه داسې صراحت لري: «زوج له خپل مالي توان سره سم به زوجې ته مناسب استوګنځي برابروي.»، «که چيرې شخص له يوې زوجې زياتې ولري، د هغو له رضايت پرته نسي کولای هغوی په يوه واحد استوګنځي کې په ژوند کولو مجبوره کړي.» (افغانستان مدني قانون ١١٥ او١١٦ مادې).

۴- د لباس حق (کالي او جامې)

خاوند مکلف دئ چې د خپلې ښځې له پاره د خپل اقتصادي حالت په نظر کې نيولو سره د هغې له پاره د خوښې مطابق لباس او جامې واخلي. الله تعالى فرمايي: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ» (سورت الطلاق،٦). ژباړه: د استوګنځي سره سم هغوی ته تيار کړئ، په هغه ځای کې چې تاسو اوسېږئ، له خپل مالي توان سره سم هغوی ته زيان مه رسوئ، څو ستونزې او تنګې پر راسې او که اميدواره وي نفقه ورکړئ هغوی ته، څو چې ئې حمل ليرې سي.» د افغانستان مدني قانون ١١٨ماده داسې صراحت لري: «د زوجې نفقه شامله ده؛ له خوړو، جامو، استوګنځي، متناسبه درملنه، د زوج له مالي توان سره سم برابر سي.» (مدني قانون، ١١٨ ماده).

۵- د مکليت حق

همدارنګه اسلام ښځې ته د خپل مال د ملکيت حق ورکړی دئ. په اسلام کې د نارينه او ښځې اړيکې د مينې، صميميت او محبت اړيکې دي. الله تعالى ښځې ته تر دې اندازې عزت ورکړی چې حتى د هغې خلق له خپلو نښو څخه يوه نښه ګڼي او فرمايي: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (سورة الروم، ٢١) ژباړه: او ځينې له نښو د قدرت د دغه الله تعالى دا دئ چې پيدا کړي ئې دي تاسې ته له نفسونو ستاسو ښځې له پاره د دې چې مائل سئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او ګرځولې ئې ده په مينځ ستاسي او د ښځو کښې دوستي او مهرباني بېشکه په دې کښې خامخا ډيرې نښې د قدرت دي له پاره د (هغه) قوم چې فکر کوي، د الله تعالى په صنع کې.

٦- خاوند له ښځې سره په ښه رويه کولو امر کول

دا د ښځې حق دئ او پر خاوند لازم دي چې نېکه او حسينه رويه ورسره وکړي او شريفانه ژوند ورسره تېرکړي، دواړه يو بل ته احترام ولري. لکه مخکې چې يادونه وسوه تر اسلام مخکې سړيو پر ښځو مالکانه تسلط درلود، چې د نيولو سربېره به ئې ځينې وخت

د خپلې ښځې د وژلو حق هم درلود خو اسلام د ښځې او خاوند تر مینځ دا ډول واکمني له مینځه یووړه، دا ئې د خاوند او خاوند ئې د دې لباس وګاڼه (عدالتخوا، ۱۳۹۵، ۲۰۶).

۷- د میراث حق

تر اسلام مخکې د جاهلیت په دوره کې ښځې له میراث څخه محرومه وې، خو کله چې اسلام راغلی، دا بد رواج ته ئې هم خاتمه ورکړه او هغې ته ئې د میراث ورلو حق ورکړ، الله تعالی فرمايي: «لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا» (سورة النساء، ۷)

ژباړه: (د نارینه ؤ لپاره په هغه متروکه (میراث) کې برخه ده چې مور، پلار او خپلوان پریښې وي او د ښځو له پاره هم په هغه میراث کې برخه ده چې مور، پلار او خپلوانو پریښې وي، که لږ وي او که ډېره او دا برخه (د الله له لوري) ټاکل سوې ده).

ج: د ټولني په وړاندي د ښځې حقوق

۱) ښځې ته د تعذیب نه رسولو حق:

ښځه د ټولنې نیمه برخه بشپړوي او په دې هم پوهېږو چې د ښځې پرته ژوند ګران او ناممکن دئ. د نارینه په څېر ښځه هم د ژوند بې شمېره ضرورتونه لري. هره ښځه په یوې کورنۍ پوري اړه لري، د یو چا لور وي، د یو چا خور وي او د یو چا مېرمن وي. هیڅ ځوان، مشر او کشر ته نه ښايي چې د یو انسان په څېر، د یو مسلمان په څېر او د یوه افغان په څېر کومې ښځې ته په بازار، لار، دفتر او کارځایونو کې تکلیف ورسوي (عدالتخوا، مخکنی، ۲۰۹).

۲) د ظلم او تجاوز څخه د مخینوي حق:

که څه هم د ظلم او تجاوز څخه د ښځو ساتل د دولت حق دئ خو تر څنګ ئې پر ټولنه هم دا حق سته چې د ښځې حق د کورنۍ یا دولت له خوا تلف نه سي او ټولنه ئې په وړاندي مبارزه وکړي؛ مثلاً د ښځې صحرایي محاکمه او په خپل سر د یو چا له خوا د ښځې محاکمه کېدل، د داسې ظلمونو او وحشتونو په وړاندي باید ټولنه ودرېږي او د دغسې ظلمو او وحشتو څخه د ښځو د خلاصون او ژغورنې له پاره په ګډه مبارزه وکړي (شیخ احمدي، مخکنی، ۱۴).

۳) د زده کړو د زمینې برابرولو حق:

همدارنګه اسلام ښځې ته د دیني تعلیم اجازه ورکړې ده، نه یوازې اجازه بلکې پر هغې باندې ئې دیني تعلیم فرض کړی دئ. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: (کسب العلم فريضة على كل مسلم) (رواه الألباني) ژباړه: (د دیني علم حاصلول پر هر مسلمان (نارینه او ښځینه) فرض دئ.)(طبراني المعجم الکبیر، ۱۰۴۳۹ شمېره حدیث)

لکه څنګه چې نارینوو ته د دولت له خوا د زده کړې زمینه او امکانات برابریږي، په همدې ډول ښځې هم پر دولت حق لري چې ورته د زده کړو زمینې برابرې کړي. دولت باید د عامه پوهاوي له لارې د ښځو د زده کړو په اړه ټولنې او کورنۍ وهخوي. دولت مکلف دئ چې د رسنیو او عامه پوهاوي له لارې په ښار او لیرو پرتو سیمو کې د زده کړې پر اهمیت، ارزښت او ضرورت باندې خلک وپوهوي او د ښځو له پاره د زده کړې تر لاسه کولو زمینه برابره کړي (سعید، ۲۰۱۸).

۴) د کاري زمينې برابرولو حق:

ښځې ته د اسلام مبارک دين، د افغانستان مدني قانون او اساسي قانون د کار او تجارت کولو حق ورکړی دئ. د اسلام په تاريخ کې ښځو د تجارت او کار کولو له لارې ډېرې شتمنۍ ګټلې دي. د افغانستان اسلامي دولت مکلف دئ چې ښځو ته کاري زمينې برابرې کړي او د هغوی له شتمنيو او تجارتي مالونو څخه ساتنه وکړي (سعيد،۲۰۱۸).

۵) د ظلم او تجاوز څخه د ساتنې حق:

په افغاني ټولنه کې د ښځو په وړاندې ظلم، تجاوز، تېری او بې عدالتي هيڅ ساری نه لري؛ پر مخونو ئې تېزاب شيندل کيږي، پزې، شونډې او غوږونه ئې پرې کيږي او د بدن غوښې ئې په اوسپنيزو ابزارو باندې پرې کيږي. د همدې ظلمونو او وحشتونو څخه د خلاصون له پاره ښځې خپلو ځانو ته اور اچوي، ځان زيندۍ کوي او ځان وژنې کوي. پر دولت باندې د ښځو دا حق دئ چې د هر ډول ظلم او وحشت څخه د هغوی ساتنه او حفاظت وکړي (سعيد، ۲۰۱۸).

په کندهار ولايت کې اساسي حقوقو ته د ښځو د لاسرسي کچه او څرنګوالی د څېړنې له لارې د ترلاسه سوي ډاټا تحليلي بڼه (Data Analysis)

د کندهار په لرغوني ولايت کې ښځې تر ډېره پورې د خپلو حقوقو څخه بې خبره پاتې دي او ان نارينه دا ننګ بولي چې ښځې دې د کور څخه بهر تعليم وکړي او يا هم له صحي خدماتو څخه د ګټې اخيستلو په منظور له کوره ووځي، د ښځو اساسي حقوق په نظر کې نه نيول کيږي او په ځينو مواردو کې د ښځو بې خبري خپلو اساسي حقوقو څخه د دې لامل ګرځي تر څو ښځې د خپلو حقوقو نقض او د مقابل لوري ظلم او تېری د عمر تر پايه ومني او بالاخره د ټولنې له پاره دا بې خبري او د تيري منل د يو ناوړه دود په حيث وپيژندل سي او د اوږد مهال له پاره د ټولنې زيان منونکی قشر يعني ښځې د دې بې خبرۍ او تيري ښکار وګرځي.

په دغه څېړنه کې د لاندې ذکر سوو ارګانونو له چارواکو،کارمندانو او مراجعينو څخه د پوښتنپاڼو په واسطه معلومات راټول سوي دي، چې عبارت دي له: محاکم، محبس، عدلي رياست، د ښځو چارو رياست، د امن کور، د بشر حقوقو مستقل کميسيون، ميډيا، مکتبونه او مدرسې. په دغه څېړنه کې ۴۰۰ تنه پوښتل سوي دي چې ۸۰ سلنه ئې ښځينه وې. په پوښتنپاڼه کې ۱۰ بېلابېلې پوښتنې ځای پر ځای سوي وې چې تحليلي بڼه ئې په لاندې ډول ده.

اوله پوښتنه: د کندهار ولایت په کچه ښځې د کومو حقوقو څخه برخمنې دي؟

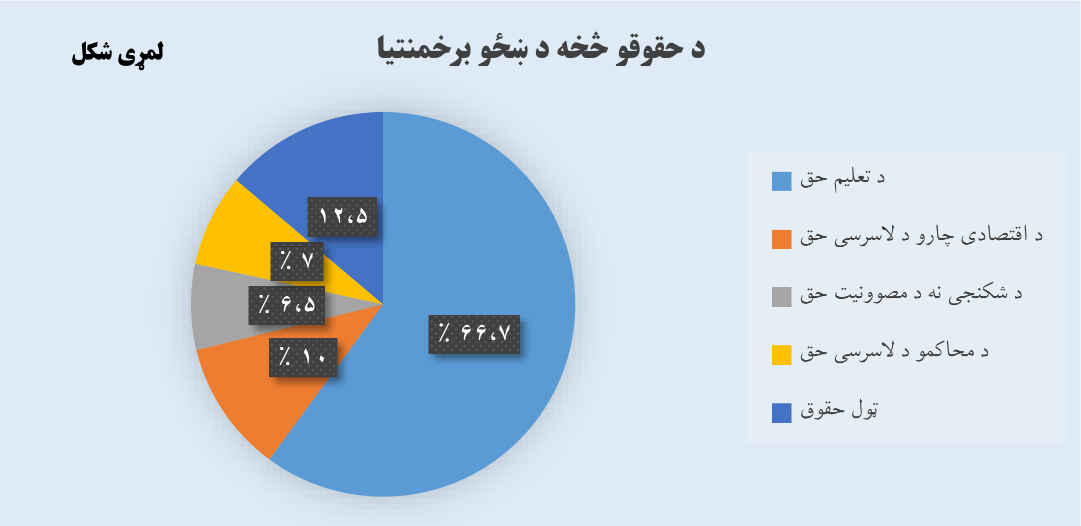

لومړي شکل ته په کتو سره تقرباً ۲۱٦ کسانو چې ٦٦,۷ سلنه کېږي په جواب کې ویلي چې زموږ ښځې د تعلیم څخه برخمنې دي، وجه ئې داده چې په ښاري سیمو کې ښوونځي موجود دي او همدارنګه په کلتوري لحاظ زمینه ورته مساعده ده، ۴۰کسانو چې۱۰سلنه کیږي ویلي، چې د نارینوو په څېر ښځې په اقتصادي چارو کې هم ونډه اخیستلای سي ځکه چې هغوی لاسي کارونه کوي. ۲٦ کسانو چې ٦,۵ سلنه کیږي، ویلي چې ښځې د شکنجې او ځورونې څخه د مصؤنیت حق لري، وجه ئې دا ده چې زموږ په ټولنه کې کلتوري قیودات موجود دي. د ښځو د حقوقو په اړه مشخص عامه پوهاوی نه دئ ترسره سوی، خلک نه دي ورڅخه خبر. د جواب ویونکو څخه ۲۸ تنو ښځې چې۷ سلنه کیږي، ویلي چې موږ کولای سو په ازاد ډول محاکمو ته لاسرسی ولرو، لامل ئې دادی هغه ښځې چې په ښار کې اوسیږي، محاکمو ته ئې لاسرسی ډېر اسانه دئ او امنیتي مشکلات نسته، ۵۰ تنې ښځې چې ۱۲,۵ سلنه کیږي، په دې آند دي چې موږ ټول هغه حقوقو ته لاسرسی لرو چې زموږ حق دی. داځکه چې ټولنه اسلامي ده، په اسلامي ټولنه کې ښځه دا حقوق لري.

دوهمه پوښتنه: په کندهار ولایت کې ښځې کومو حقوقو ته لاسرسی نه لري؟

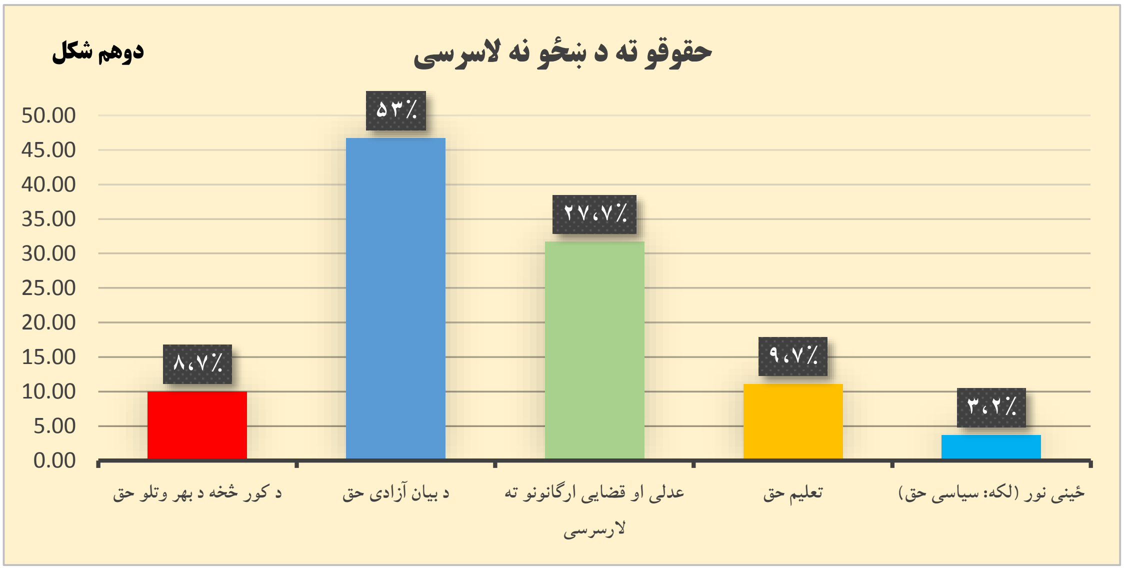

د نوموړي سوال په جواب کې لکه څرنګه چې په(دوهم شکل) کې معلومیږي؛ ۳۵ کسانو چې ۸،۷ سلنه کیږي، ویلي دي چې ښځې د کور څخه د بهر وتلو حق نه لري، وجه ئې دا ده چې زموږ ټولنه اسلامي ده، زموږ خلک خپلو ښځو ته بدون د محرم څخه د وتلو حق نه ورکوي،۲۱۲ کسانو چې ۵۳ سلنه کیږي، ویلي دي چې د بیان ازادۍ ته لاسرسی نه لري، علت ئې کلتوري قیودات او همدارنګه زموږ ټولنه اسلامي ټولنه ده چې په هغه کې ښځې نه سي کولای چې خپل ږغ پورته کړي، ۱۱۱ کسانو چې۲۷،۷ سلنه کیږي، ویلي دي چې عدلي او قضایي ارګانونو ته لاسرسی نه لري، وجه ئې دا ده چې زموږ ټولنې اکثره کلتوري دي، په کلتوري برخو کې اکثره شخړې د ولسي جرګو او خپلو مشرانو په واسطه حل کیږي. د جواب ویونکو څخه ۳۹ کسانو چې۹،۷ سلنه کیږي، ویلي چې تعلیمي حق ته لاسرسی نه لرو، وجه ئې دا ده چې ځیني کورنۍ اوس هم سته چې خپلې لوڼې یا خویندې تعلیم ته نه پریږدي. ۱۳ کسانو چې ۳،۲ سلنه کیږي، ویلي دي چې ځیني نورو حقوقو ته لکه سیاسي حق لاسرسی نه لري.

درېیمه پوښتنه: په کندهار ولایت کي څو فیصده ښځي د خپلو حقوقو څخه بې برخي دي؟

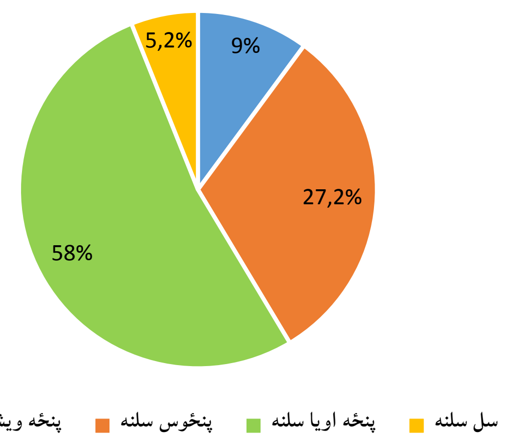

درېیم شکل

په پورته شکل کي معلومېږي چي جواب ویونکو په لاندي سلني سره درېیمي پوښتني ته جواب ویلی دئ. ۳۶ کسانو چي ۹ سلنه کیږي، ویلي دي ۲۵ فیصده ښځي د خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۱۰۹کسانو چي ۲۷,۲سلنه کیږي چي ۵۰ فیصده خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۲۳۲ کسانو چي ۵۸ سلنه کیږي، ویلي دي چي ۷۵ فیصده ښځي خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري او ۲۱کسانو چي ۵,۲ سلنه کیږي، ویلي دي چي ښځي ۱۰۰ فیصده د خپلو حقوقو څخه محرومي دي. په ټوله کي ۵۳ سلنه ډېره لوړه فیصدي ده او علت ئې بې سوادي، ناوړه دودونه او د ښځو له خپلو حقوقو څخه ناخبري ده.

څلورمه پوښتنه: په کندهار ولایت کي د ښځو د حقوقو په وړاندي سته خنډونه کوم دي؟

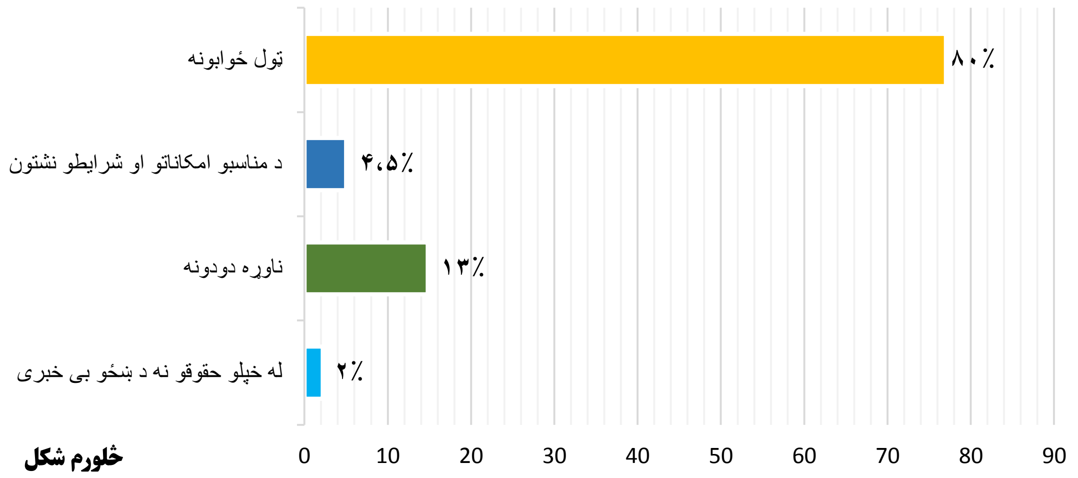

څلورم شکل

څلورم شکل ته په کتو سره جواب ویونکو څلورمي پوښتني ته بېلا بېل جوابونه ورکړي دي، ۸ تنو ښځو چي ۲ سلنه کيږي، ويلي دي چي د خپلو حقوقو څخه ناخبره دي نو ځکه لاسرسی نه ورته لري، ۵۲ ښځو چي ۱۳ سلنه کيږي، ويلي دي چي ناوړه دودونه او کلتوري مسايلو دوی دي ته مجبوره کړي چي د خپلو حقوقو څخه تيري سي، ۱۸ تنو ښځو چي ۴,۵ سلنه کيږي، ويلي دي چي د مناسبو امکاناتو او شرايطو نه شتون ددې لامل سوی چي خپل حقوق را څخه پاته دي او په ۳۲۰ تنو ښځو کي چي ۸۰ سلنه کيږي ويلي دي چي د عامه پوهاوي نه موجود يت، ناوړه دودونه، د مناسبو امکاناتو او شرايطو نشتون پر اساس خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري.

پنځمه پوښتنه: د کندهار ولایت په کچه د ښځو د حقوقو د تامين له پاره څه بايد تر سره سي؟

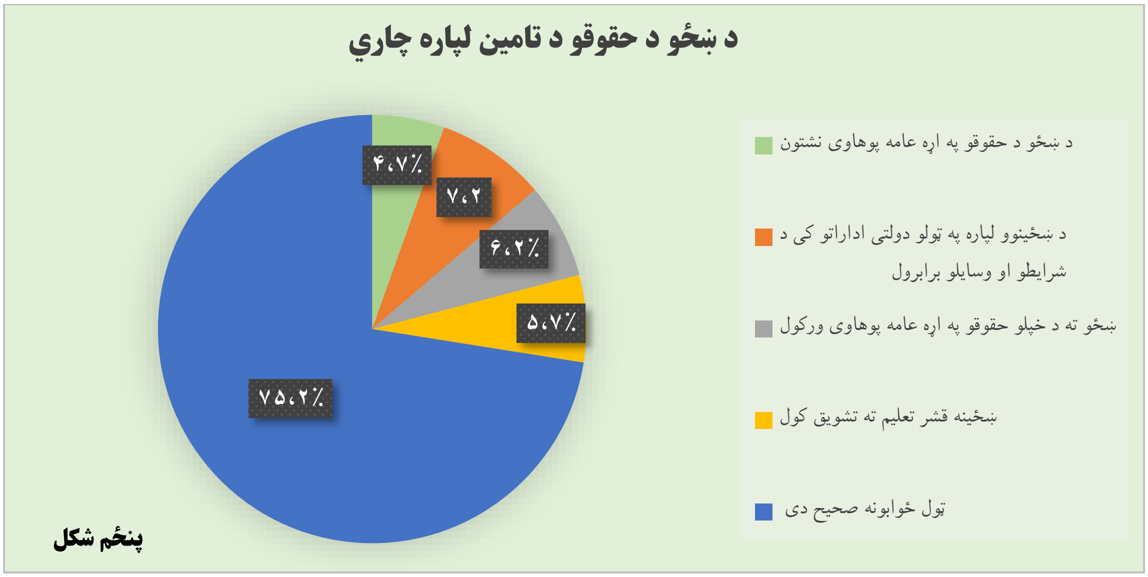

پنځم شکل

پنځم شکل څرګندوي چي د نوموړي پوښتني په جواب کي خلکو بېلابېل جوابونه انتخاب کړي دي، چي په هغوی کي ۱۹ کسانو چي ۴,۷ سلنه کيږي، ويلي دي چي اساسي مشکل د ښځو په حقوقو کي د عامه پوهاوي نه موجوديت دئ، ځکه اکثره ښځي د خپلو حقوقو په اړه ناخبره دي، ۲۹ کسانو چي ۷,۲ سلنه کيږي، ويلي دي چي د ښځو د حقوقو له پاره اساسي خنډ دا دئ چي په دولتي اداراتو کي ورته د کار کولو شرايط او امکانات نه دي برابر، ځکه په اکثره اداراتو کي ناريته او ښځينه په يوه شبعه کي کار کوي، ۲۵ کسانو چي ٦,۲ سلنه کيږي، ويلي دي چي په تولنه کي ښځي بايد د خپلو حقوقو څخه خبري سي (خپل حقوق ور وپېژندل سي) او لامل ئې دا دئ چي دا کلتوري ټولنه ده، چي ښځي د خپلو حقوقو څخه ناخبره دي،۲۳ کسانو چي۵,۷ سلنه کيږي، ويلي دي چي د ښځو د حقوقو خنډ دا دئ چي ښځينه قشر تعليم ته نه تشويقيږي او وجه ئې دا ده چي ښځي د خپلو کور په کارونو بوخت دي نو تعليم ته وخت نه لري، ۳۰۱ تنو ښځو چي ۷۵,۲ سلنه کيږي، ويلي دي چي زموږ و حقوقو ته د لاسرسي له پاره خنډونه ډېر زيات دي، لکه د عامه پوهاوي نه شتون، په اداراتو کي د شرايطو او وسايلو نه موجوديت، د ښځو د خپلو حقوقو څخه ناخبري او ښځينه قشر تعليم ته نه تشويقول چي دا ټولو لاملونو هغوی و خپلو حقوقو ته د لاسرسي څخه ئې محرومي کړي دي.

شپږمه پوښتنه: ایا تاسو له دې جملې سره موافق یاست؟

ښځې د ټولنې نیمايي وجود ګڼل کیږي او د ښځې نقش په ټولنه کې د نارینوو له اهمیت څخه کم نه دئ.

د دې پوښتنې په جواب کې ۱۰۰٪ جواب ویونکو ویلي دي چې ښځې د ټولنې نیمايي برخه ګڼل کیږی او د ښځې نقش په ټولنه کې د نارینوو له اهمیت څخه کم نه دئ. ښځه په ټولنه کې زیات ارزښت لري، کوښښ دي وسي چې د ښځو د حقوقو په برخه کې د پام وړ اقدامات تر سره سي.

اوومه پوښتنه: دولتي او غیر دولتي موسسات باید د ښځو د حقوقو د تامین په برخه کی کوم اقدامات تر سره کړی؟

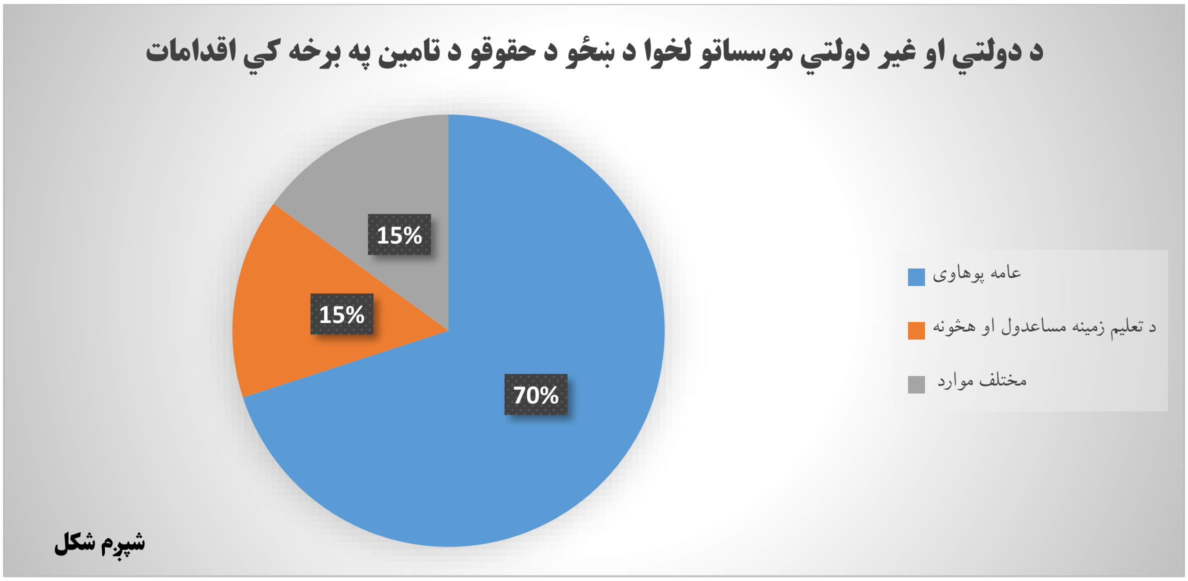

شپږم شکل

په شپږم شکل کې معلومیږي چې په جوابونو کې ۷۰ سلنه کسانو عامه پوهاوی، ۱۵ سلنه تعلیم ته د ښځو هڅونه او زمینه مساعدول، ۱۵ سلنه نورو کسانو مختلف موارد لکه د ښځو د حقوقو څخه دفاع، د ناوړه دودونو په وړاندې مبارزه او داسې نور ټاکلې دي.

اتمه پوښتنه: ښځې په ټولنه کې څومره خپلو حقوقو ته لاسرسی لري؟

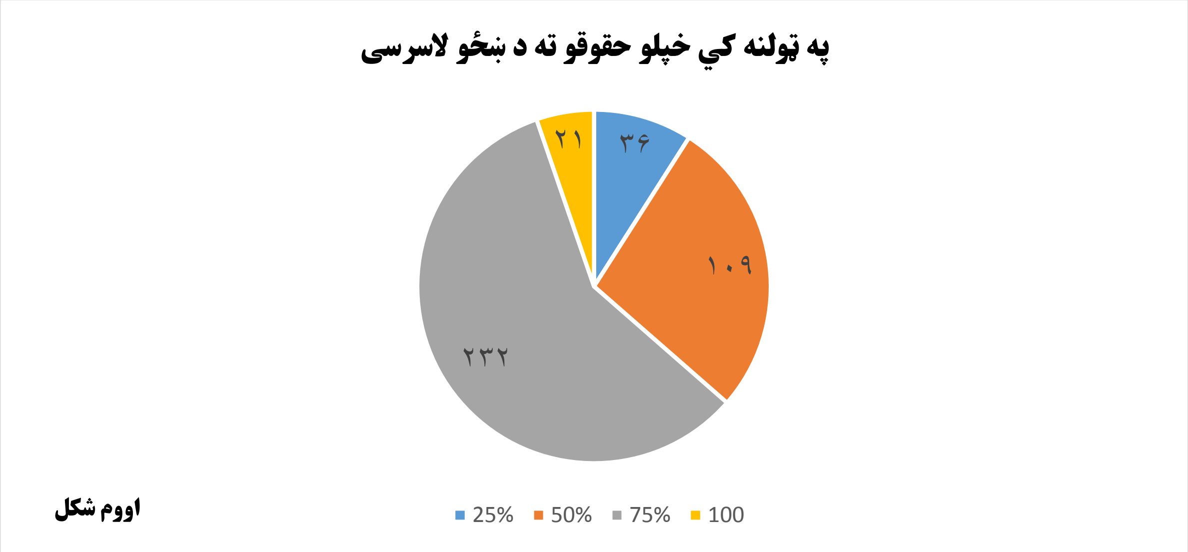

اووم شکل

د پورته سوال په جواب کي چي په شکل کي معلومېږي ۳۶ کسانو چي ۹ سلنه کیږي، ویلي دي ۲۵ سلنه ښځي و خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۱۰۹ کسانو چي ۲۷,۲ سلنه کیږي، ویلي چي ۵۰ سلنه خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري، ۲۳۲کسانو چي ۵۸ سلنه کیږي، ویلي چي ۷۵ سلنه ښځي و خپلو حقوقو ته لاسرسی نه لري او ۲۱ کسانو چي ۵,۲ سلنه کیږي ویلي چي ۱۰۰ سلنه ښځي د خپلو حقوقو څخه محرومي دي. په ټوله کي ۵۳ سلنه ډېره لوړه فیصدي ده او علت ئي بې سوادي، ناوړه دودونه او د ښځو له خپلو حقوقو څخه ناخبري ده.

مباحثه

انسان یو ټولنیز موجود دئ او بغیر له ټولني ژوند نه سي کولای، ټولنه په خپل وار له ښځینه او نارینه څخه رامنځ ته سوې ده. کله چي انسان و ټولنیز ژوند ته مخه کړه نو یو شمېر حقوق او امتیازات ئي لاسته را ورل. د منظمو او متمدنو ټولنو په رامنځته کېدو سره انسانان په دې پوه سول چي یو شمېر حقوق د انسانانو د اساسي حقوقو په حیث بغیر له دې چي کوم قانون یا قانونګذار ارګان ئي په رسمیت وپیژني، انسانانو ته پېژندل سوي دي او ښځي هم د ټولنو د غړو په حیث د دې حقوقو څخه برخمني دي او باید د دوی اساسي حقوقو ته درناوی وسي.

په دې باندي ټول پوهیږو چي ښځه د ټولني د ملا تیر حسابیږي، او دا هم منلې خبره ده چي ښځه د انساني ټولني بنسټ بلل کېدای سي، دا په دې چي ښځه هم مور ده، هم مېرمن ده، هم خور ده، هم لور ده او په ټوله کي د توکمونو (نسلونو) روزونکې او پالونکې ده.

له بده مرغه په انساني ټولنه کي یو شمېر وګړي د ټولني د سرطاني غړو په حیث د نورو حقوقو او امتیازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي.

د دې څېړني په تر سره کولو سره ومونډل سوه چي په افغاني ټولنه په خاص توګه په کندهار کي ښځي د ټولني د یو زیان لیدونکي قشر په صفت تر ډېره پوري خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځینو حالاتو کي حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. د ټولني د بیسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځیدلي تر څو ښځي په زیاتره حالاتو کي د خپلو اساسي حقوقو لکه (د ژوند کولو حق، د تعلیم حق، د شکنجې او اذیت څخه د مصؤنیت حق، د بیان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکیت درلودلو حق) څخه بې برخي او حتی بې خبره پاته دي.

په دغه څېړني سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پیدا سوې ده چي د ښځو حقوقو و اساسي حقوقو ته په لاسرسي کي رول درلودی او د دې ترځنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، چي په کندهارۍ ټولنه کي تقریباً ۴۷ سلنه ښځي اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځي خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري. په دې څېړنه کي هغه لاملونه چي د دې باعث ګرځیدلي دي چي ښځي د خپلو حقوقو څخه د ګټي پورته کولو څخه محرومي او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي.

دلته د ښځو له حقوقو څخه د محرومیت د عواملو په له منځه وړلو کي د ځینو بنسټونو رول چي ډېر اړین دئ هم بحث کیږي:

الف: د ښځو د اساسي حقوقو څخه د محرومیت د عواملو په له منځه وړلو کي د مدني ټولنو رول:

په څو وروستیو کلونو کي په افغانستان کي مدني بنسټونه توانیدلي دي چي په ځانګړو برخو کي ډېر ښه رول ولوبوي. د بیلګې په ډول توانیدلي دي چي د دولت او دولتي بنسټونو په ځینو پریکړو اغېز واچوي او ځیني تازه مسائل د خلکو په ګټه مطرح کړي او حتی ځیني هغه پریکړي چي د خلکو په زیان وې، د مدني بنسټونو د فعالیتونو تر اغېز لاندي لغوه سوي دي. همدا راز مدني بنسټونه د خلکو له لومړنیو حقوقو څخه د عامه پوهاوي په برخه کي هم غوره رول لوبولی دئ.

همداراز په مشوره ورکولو او د بشر له حقوقو څخه د څارنې په برخه کې د ښځو په سياسي ګډون او د جنسيتي تبعيض په کمولو، د کورنې ژوند په جوړولو او د هغه ناخوالو د حل کولو په برخه کې چې د طلاق، تفريق او نورو مسائلو سبب ګرځي، ستري لاسته راوړنې لري. د افغانستان د مدني ټولنو عمده برخه د ښځو د حقوقو بنسټونه تشکيلوي، دا بنسټونه بايد له ښځو څخه د ملاتړ په برخه کې ډيرې هڅې وکړي.

مدني ټولنې د ښځو د حقوقو د تامين او د هغو څخه د محروميت د عواملو د کمولو او له منځه وړلو په موخه کولای سي خپلې هڅې او فعاليتونه په لاندې برخو کې تر سره کړي.

لومړی: د بېلابيلو پروژو د پلي کولو له لارې په ټولنه کې د حضور له پاره ښځې وهڅوئ؛ د بېلګې په ډول: يوازې د ښځو له پاره د سيمينارونو جوړول، د ښځو د انجمن او اتحاديو له تشکيل څخه ملاتړ، په ټاکنو کې د برخې اخيستلو له پاره د ښځو هڅول، د ښځو د اقتصادي او سياسي فعاليتونو څخه ملاتړ، د ښځو له لومړنيو حقوقو څخه عمومي خبرتيا، جنسيتي تبعيض او د ښځې او خاوند د حقوقو خبرتيا، د ښځو د اساسي حقوقو څخه د محروميت د عواملو په له منځه وړلو لپاره مشوره ورکول او د حل لارو لټون.

دوهم: هغه هڅې چې د ښځو د وضعيت د ښه والي په موخه سوې دي، و ارزوې، چې ايا د ښځو په وړاندې په کورنيو کې د شخړو او تاوتريخوالي چې د طلاق لامل ګرځي، په کمولو کې ئې اغېز شندلی او کنه؟ د جواب د تر لاسه کولو له پاره بايد د ناوړه پېښو د واقع کېدو؛ لکه د ډلهيز يا فردي جنسي تيري، صحرايي محاکمې او د ښځو او انجونو د حقوقو څخه د محروميت په کمولو کې اغېزه کړې وي، دا هڅې دي پياوړې کړې او که يادو هڅو په دې برخو کې اغېز نه وي کړی، د اغېزې نه کولو عوامل دي ولټوي او د ليرې کولو له پاره دې ئې له هرې شونې لارې کوښښ وکړي.

دريم: له حکومت، نړۍوالې ټولنې او د بشر د حقوقو له خپلواک کميسيون څخه دې وغواړي څو د عدالت د پلي کولو له پاره پر ښځو د تاوتريخوالي او هغه کسان چې د ښځو له حقوقو څخه ناوړه استفاده کوي، عاملين دې مجازات کړي.

څلورم: که چيرې د ولاياتو يا ولسواليو په کچه حکومتي مسؤلين نه سي کولای چې د ښځو په وړاندې د غير اخلاقي کارونو مخه ونيسي او هغه ننګونې نه سي ليرې کولای چې د ښځو په وړاندې موجودې دي نو مدني ټولنه بايد د دې وضعيت په اړه خپله اندېښنه څرګنده کړي او د حکومت، پارلمان د بشر د حقوقو خپلواک کميسيون او نړۍوالې ټولنې د جدي پاملرنې غوښتونکې سي او له پورته مرجعو څخه دې وغواړي څو دې وضعيت ته د رسېدنې په موخه په جدي توګه لاس په کار سي (عدالت چکي،۱۳۹۸ ، ۱۰۵).

پنځم: په مرکز کې دې د ښځو چارو له وزارت او په ولاياتو کې دې د ښځو چارو له رياست څخه په پرلپسې توګه وغواړي څو د ښځو د اساسي حقوقو د محروميت د عواملو په کمولو او څارلو کې خپل فعال رول ولوبوي او ټينګار وکړي چې ايا د ولاياتو د ښځو چارو رياستونو په دې اړه کوم اقدام کړی دئ.

شپږم: هغه طلاقونه چې په پټ ډول په کورونو کې تر سره کېږي او څوک نه په خبرېږي، څېړنه وکړي، حکومتي ادارو او اړوندو بنسټونو ته بايد وړانديزونه وسپي، چې څه بايد وسي؟

اووم: د عدلي او قضايي اورګانو کړنې و څارې او ټينګار وکړي چې د ښځو د طلاق قضيو ته سمه رسيدګي کېږي که نه؟ د سمې رسيدګۍ د نه شتون په صورت کې بايد پر هغوی نيوکه وکړي او موضوع رسنيزه کړي.

اتم: د موانعو او محدودیتونو په له منځه وړلو کي په ځانګړي ډول د ښځو د تحصیل د حق په برخه کي د افغانستان د دولت او نړېوالي ټولني د لا ډېري پاملرني غوښتونکي سي (عدالت چکي،۱۳۹۸ ، ۱۰۵).

نهم: له دولت او نړېوالي ټولني وغواړي څو د هغو محدودیتونو په له منځه وړلو کي په اړینو اقداماتو لاس پوري کړي چي د ښځو ازادي او حقوق ننګوي او طلاق ته لاره برابروي (عدالت چکي،۱۳۹۸ ، ۱۰۵).

ب: د ښځو د طلاق د عواملو په له منځه وړلو او کمولو کي د رسنیو رول:

د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کي رسنۍ کولای سي له سم مدیریت سره دغه عوامل را کم یا بلکل ختم کړي. کولای سي چي د رسنیو د لاري د ژوند په ښېګڼو باندي خبري وکړي، د ښه ژوند مثبت او منفي نقاط بیان کړي، چي خلک په پوه سي چي په دې اړه به د ښځو حقوق تأمین سوي وي او د نه لاسرسي مخه به شوي وي. چي دغه برخه په څو برخو کي تر بحث لاندي نیول کیږي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۰۸).

۱- د رسنیو له لاري د ښځو د حقوقو او په هغو باندي د خلکو د پوهي او خبرتیا پیاوړي کول: معلومات رسول د رسنیو تر ټولو اړین کار دئ. دا رسنۍ دي چي معلومات او خبرونه ته ئي د لاسرسي زمینه برابره کړي ده، د ټولني غړي اړین معلومات د رسنیو له لاري لاسته را وړي، په هغه ټولنو کي چي د خلکو د پوهي کچه له لومړنیو او اساسي حقوقو څخه ټیټه وي؛ د ښځو د حقوقو په اړه ئي رسنۍ د پوهي او خبرتیا په پیاوړي کولو، د معلوماتو د رسولو له لاري کولای سي اړین او اغېزمن کار وکړي او خلک د خبرتیا د کچي په لوړولو او د ښځو د اساسي حقوقو او د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کي اړین رول ترسره کړي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۰۸).

۲- د کورنیو اړیکو پیاوړي کول او په کورنۍ کي د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عوامل محوه کول: رسنۍ کولای سي چي د یو اغېزمن ځواک په څېر کورنۍ اړیکي، یووالي او یو بل زغمل د کورنۍ د غړو ترمنځ د تسامع ،مرستي او همکارۍ په برخه کي بې بدیله رول ولوبوي. د کورنۍ د غړو ترمنځ کشمکشونه او جنګونه د رسنیو له لاري حل کېداي سي نو ویلای سو چي رسنۍ د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عواملو په کمولو کي ډېر رول لري (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۰۹).

۳- د ښځو او سړیو د حقوقو د برابرۍ او د جنسیتي تبعیض له محوي څخه ملاتړ: رسنۍ پر عمومي افکارو د اغېز غورځولو یوه اړینه وسیله ګڼل کیږي او موخي ته د رسېدو او په توپیري او جنسیتي تبعضي فکر کي د غلبې له پاره رسنۍ تر ټولو اړینه وسیله شمېرل کیږي، ځکه رسنۍ هر کور او هر دفتر ته د دروازې د ټکولو پرته دننه سوي دي او په هر دوکان، رستورانټ او نقلیه وسیله او هر ځای کي شتون لري، کولای سي چي د ګټورو برنامو په خبرولو سره په عمومي افکارو اغېزه وکړي، د ښځو او خاوندانو په حقوقو باندي خلک خبر کړي، د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي مخنیوی وکړي یا ئې د عواملو په کمولو کي کوښښ وکړي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۰۸).

ج: د ښځو د حقوقو په تأمین او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي د عواملو په کمولو یا له منځه وړلو کي د حقوقي کلینکونو، د پوهنتون د استادانو او زده‌کړیالانو رول:

حقوقي کلینک (Legal clinic) د حقوقو او شرعیاتو په پوهنځیو پوري اړوند یو پوهنتوني مرکز دئ، چي په هغو کي د حقوقو او شرعیاتو استادانو او زده‌کړیالانو په عملي ډول مختلفو مراجعه کوونکو ته د حقوقي چوپړتیاوو په وړاندي کولو کي اقدام کوي. په حقوقي کلینیکونو کي حقوقي خدمتونه په یو ډول د حقوقو او شرعیاتو د استادانو له لوري د لوړي علمي او عملي تجربې سره وړاندي

کيږي او د کار د مجوز لرونکو د حقوقو له محصلينو څخه د اجرايي چارو او څارني له پاره ګټه اخيستل کيږي (د حقوقي مساعدتونو مقرره، ۱۳۹۸، ۲ ماده، ۹ فقره).

په افغانستان کي د ښځو او کورنيو له پاره د حقوقي چوپړتياوو د وړاندي کولو په موخه د حقوقي کلينک تاسيس په ځانګړي ډول هغه قشرو ته چي زيانمن سوي او اړ دي، يوه مبرمه اړتيا ده. دا کلينکونه کولای سي چي زيانمنو سوو ښځو ته په حضوري او تليفوني توګه حقوقي مشوري وړاندي کړي او د خپلي موضوع محوريت پر کورنۍ او اړوندو مسائلو باندي را وڅرخوي. د دې کلينکونو لومړنۍ او اصلي موخه په وړيا توګه د ژمنو او زړه سوانده حقوقي چوپړتياوو وړاندي کول دي، په ځانګړي ډول هغو ښځو ته چي وړيا حقوقي خدمتونو ته اړتيا لري.

د: د ښځو د حقوقو په تامين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي د عواملو په له منځه وړلو کي د عامه خلکو رول:

د مدني ټولنو، رسنۍ او حقوقي کلينکونو سربېره عام خلک هم کولای سي چي د ښځو د حقوقو د تامين او د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په لمنځه وړلو يا کمولو او معضلو په حل کي رول ولري. لاندي له هغو کسانو يادونه کوو چي کولای سي په دې برخه کي ډېر اغيزمن رول ولري (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۱۱).

۱. د ښځو د حقوقو په تامين او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي عواملو په لمنځه وړلو کي د ديني علماؤ رول؛

ديني علماء د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي د عواملو په کمولو کي مهم رول لري؛ هغوی کولای سي چي د مسجدونو او تکيه خانو له منبرونو څخه خلک پوه کړي او هغوی د ښځو د حقوقو په برخه کي احترام ته وهڅوي او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي پر عواملو باندي خبري وکړي. هغه عوامل چي په ټولنه کي موجود وي، پر هغو باندي بحث وکړي او د هغو د کمولو کوښښ وکړي. همدارنګه ديني علماء او فضلا کولای سي چي ناوړه رسمونه او د خلکو له ځانه جوړ سوي خرافات چي نن ئې ځيني خلک اسلامي ارزښتونه ګڼي، د شريعت له عامو افکارو څخه دې ئې جلا کړي. د عامو خلکو د اذهانو د تنوير په برخه کي او د عطوفت او نرمۍ د فرهنګ په دودولو کي له کورنيو سره مرسته وکړي او د انجونو اولياء دې له اجباري، کم عمره، بدلو ودونو او د جنس په بدل کي د ښځو له ورکولو څخه له ګواښونکو او ناوړ پايلو څخه چي د ښځو د حقوقو په اړه موجودي وي، له هغو څخه خبر کړي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۱۳).

۲. د ښځو د حقوقو په تامين کي د نه لاسرسي د عواملو په لمنځه وړلو کي د سيمي د مشرانو او سپين ږيرو رول؛

د سيمي مشران او سپين ږيري د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي په له منځه وړلو يا کمولو کي ډېر رول لري. هغوی لوړو ظرفيتو او شته تجربو ته په کتو کولای سي چي په دې برخه کي برنامه جوړه کړي او د کورنيو په استحکام او د هغوی د اختلافاتو په حل کي اغېزمن رول ولوبوي، ځکه خلک مشرانو او سپين ږيرو ته په درناوي قائل دي، او د هغوي خبره په سر او سترګو اوري. تجربي ښيي چي هر کله يو څوک و غواړي خپله لور کوژدنه کړي يا ئې واده کړي، يو سپين ږيري ته ورځي او مشوره ور څخه اخلي. له همدې امله سپين ږيري له خپل مقام څخه په ګټه اخيستنه کولای سي چي د اجباري وادونو، د کم عمري انجونو وادونه، بدل د جنس په بدل کي له واده او نورو ناوړه د شرعي او عقل خلاف دودونه چي د ښځو د حقوقو د نه لاسرسي عامل کيږي، مخنيوي وکړي. د داسي دودونو په اجراء کي خلکو ته د هغه ناوړه پيښبي بيان کړي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۱۲).

۳. د ښځو د حقوقو په تامین او د ښځو و حقوقو ته د نه لاسرسي عواملو په لمنځه وړلو کې د ټولو خلکو رول؛

د ټولنې هر فرد نالوستي، کم لوستي، لوستي، تعلیم کړي، تحصیل کړي، متخصص،کارپوه،کارګر، کارمند، آمر، د ټولنیزو مقام لرونکي، متنفذ، رهبر او ټول د ښځو د حقوقو په وړاندي ایماني، انساني او اخلاقي مکلفیت لري. ښځې ته په ټولو چارو او انساني ارزښتونو کې له سړیو سره د برابر انسان په توګه درناوی وکړي، حقوق ئې رعایت کړي او هغوی ته له ازار او ضرر رسولو څخه په جدي توګه ډډه وکړي، څکه د ښځې په نه شتون سره د زړه تسکین له منځه ځي او د کورنۍ د لمنځه تللو باعث ګرځي (عدالت چکي، ۱۳۹۸، ۱۱۳).

پایله

په دې باندې ټول پوهیږو چې ښځه د ټولنې د ملا تیر حسابیږي، او دا هم منلې خبره ده چې ښځه د انساني ټولنې بنسټ بلل کېدای سي، دا په دې چې ښځه هم مور ده، هم مېرمن ده، هم خور ده، هم لور ده او په ټوله کې د توکمونو (نسلونو) روزونکې او پالونکې ده. له بده مرغه په انساني ټولنه کې یو شمېر وګړي د ټولنې د سرطاني غړو په حیث د نورو حقوقو او امتیازاتو ته درناوی نه کوي، که هغه اساسي حقوق وي او که اکتسابي. د دې څېړنې په تر سره کولو سره دا ومونډل سوه چې ښځې د ټولنې د یو زیان لیدونکي قشر په صفت تر ډېره پورې خپلو اساسي حقوقو ته پوره لاسرسی نه لري او په ځینو حالاتو کې حتی د خپلو اساسي حقوقو څخه بې خبره وي. زموږ د ګران هیواد افغانستان د ټولنې د بیسوادۍ لوړه کچه او ناوړه دودونه د دې باعث ګرځیدلي تر څو ښځې په زیاتره حالاتو کې د خپلو اساسي حقوقو لکه (د ژوند کولو حق، د تعلیم حق، د شکنجې او اذیت څخه د مصؤنیت حق، د بیان د ازادۍ حق، صحي خدماتو ته د لاسرسي حق او د ملکیت درلودلو حق) څخه بې برخې او حتی بې خبره پاته دي.

په دغه څېړنې سره ټولو هغو ستونزو او مشکلاتو ته د حل لاره پیدا سوې ده چې د ښځو حقوقو و اساسي حقوقو ته په لاسرسي کې رول درلودی او د دې ترڅنګ د ښځو و اساسي حقوقو ته د لاسرسي کچه معلومه سوې ده، چې په کندهارۍ ټولنه کې تقریباً ۴۷ سلنه ښځې اساسي حقوقو ته لاسرسی لري، ۵۳ سلنه ښځې خپلو اساسي حقوقو ته لاسرسی نه لري. په دې څېړنه کې هغه لاملونه چې د دې باعث ګرځیدلي دي چې ښځې د خپلو حقوقو څخه د ګټې پورته کولو څخه محرومې او حتی بې خبره کړي، پلټل سوي دي.

ماخذونه

قران کریم

البخاري، ابي عبدالله محمد بن اسماعیل، پښاور پاکستان پخوانۍ کتاب خانه.

عدالتخوا، عبدالقادر، (۱۳۹۵ل).کورنې حقوق، انتشارت مستقبل کابل.

عدالتخوا، عبدالقادر، (۱۳۷۴ل). حقوق زوجه در برابر شوهر، اثر ترفیع علمي، پوهندوی کابل: پوهنځي حقوق او سیاسي علوم

تهانوي، اشرف علي، (۱۳۸۱ل). ازدواج اسلامي، ژباړه محمد ابراهیم دامني، دوهم چاپ، پشاور، انتشارات د کتاب.

شیخ احمدي، عبدالبصیر، (۱۳۹۲ل). مهر او نفقه، دریم چاپ، انتشارات نعماني.

سعید، احمد رشاد، (ډسمبر 29 ,2018). په اسلام کې د ښځو حقوق، نن ټکی اسیا.

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت اساسي قانون (۱۳۹۲). ۸۱۸ رسمي جريده.

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت مدني قانون (۱۳۵۵). ۳۵۳ رسمي جريده.

د حقوقي مساعدت د تنظيم مقرره، (۱۳۹۸ل)، (۱۳۵۵ل.) رسمي جريده، ۳ ماده، ۹ فقره.

د ښځو په وړاندي د تاوتريخوالي قانون شرحه (۱۳۹۸). کابل چکي د عدالت دفتر.

Level and Quality of Women's Access to Basic Rights in Kandahar

Naweedu-ur-Rahman Sarwari and Aabid-ur-Rahman Habibi

Abstract

Women, like men, have basic rights. Islamic Sharia, national laws and international declarations recognize the fundamental rights of women. Unfortunately, the level of knowledge in Afghanistan, especially in Kandahar, is low and that is why most women are deprived of their basic rights. They cannot exercise their rights easily. The aim of this study is to understand why women are deprived of their rights, what are the obstacles to these rights and how women can exercise their rights. That is to say, the aim of this study is to recognize the fundamental rights of women, clarify the role of women in society, identify obstacles that women do not have access to their rights in Kandahar province and how to remove these obstacles. This research is both library and field. 350 questionnaires have been distributed and the affairs of relevant organs such as the Women's Affairs Department, courts, Attorney's Office, prison, Justice Department, National Security Department, Security Room, media, Education Department and Chamber of commerce have been observed. In this study, the basic rights of women and their access to them have been found, as well as information about the obstacles to women's access to fundamental rights.

Keywords: Basic Rights, Women, Kandahar, Rights Access, Rights Abuse